

Nr 123.

Av herr **Wagnsson m. fl.**, om ett effektivare utnyttjande av skol- och bildningsfilmen i undervisningens tjänst.

Inom pedagogiska kretsar har sedan lång tid tillbaka förefunnits en önskan att göra undervisningsfilmen lättare tillgänglig för utnyttjande vid skolorna och i det frivilliga folkbildningsarbetet. Denna fråga har också vid upprepade tillfällen varit föremål för uppmärksamhet från statsmakternas sida. Så t. ex. anbefalldes dåvarande ecklesiastikministern den 11 februari 1921 Skolöverstyrelsen och Statens biografbyrå att utreda, vilka åtgärder statsmakterna borde vidtaga för att på lämpligaste sätt fruktbar göra filmens användning såsom undervisnings- och folkbildningsmedel. I motiveringen härför framhöll departementschefen bl. a., att man i filmen hade ett ypperligt undervisnings- och folkbildningsmedel, varför filmens införande såsom åskådningsmateriel länge varit ett önskemål.

Den 20 december 1922 avgav Skolöverstyrelsen och Statens biografbyrå ett yttrande, i vilket inledningsvis konstaterades att filmen som undervisningsmateriel i vissa avseenden och inom vissa undervisningsområden vida överträffade andra åskådningsmedel. Skolfilmen skulle bidra att giva undervisningen ökat intresse och göra den mera fruktbar. Om emellertid filmen skulle bli av verkligt värde för skolarbetet, måste skolfilmen ingå som ett organiskt led i undervisningen. Detta förutsatte lämpliga projektionsapparater, användbar film och brandsäkerhet. I fråga om filmapparaterna ställde sig dessa för dyra för många skoldistrikt. Världsfilmförrådet av undervisningsfilm var då mycket begränsat. De s. k. undervisningsfilmerna hade ofta upptagits utan tanke på skolans behov och utgjordes av döda landsskapsbilder utan liv och rörelse, filmerna från näringslivet voro ofta att betrakta som reklam eller hade mest kuriositetsintresse. Vissa svenska och utländska filmer lämpade sig för undervisningsändamål med eller utan omarbetning, men förrådet var inte tillfyllt. Ämbetsverken ansågo det nödvändigt, att åtgärder vidtoges för en planmässigt ordnad upptagning av sådana filmer under samverkan mellan pedagogiskt, vetenskapligt och tekniskt sakkunniga personer. Främst krävdes samarbete mellan skolans män och våra förnämsta filmlieferantörer. Filmupptagningen i Sverige vitsordades stå synnerligen högt i vetenskapligt och tekniskt hänseende. Kostnaderna för upptagning av undervisningsfilm ställde sig höga, och någon avsättning av skolfil-

mer vore inte att räkna med. Staten borde därför träda hjälpande emellan. Överstyrelsen framlade en plan för uthyrning av skolfilm och till statsbidrag för inköpande eller förhyrande av apparater. Man tänkte sig Svenska skolmuseets filmavdelning som lämplig handhavare av denna verksamhet. Till skolmuseets filmavdelning hade också sedan 1922 utgått visst statsbidrag.

Utredningen resulterade inte i några åtgärder, som medförde att skoldistrikten erhöilo understöd för skolfilmverksamhet.

Frågan gjordes till föremål för en framställning vid 1926 års riksdag, då i en motion, II 337, hemställdes »att riksdagen ville för sin del besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en allsidig utredning rörande dels de ekonomiska faktorer av skilda slag, som verka bestämmande på den moderna filmverksamheten, dels huruvida och på vad sätt det ur det allmänna kultur- och samhällslivets synpunkter må anses påkallat, att statsmakterna i vidare mån reglerande och vägledande ingripa för tillgodoseende av de allmänna och kulturella intressena, och att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.»

Motionen tog ju främst syfte på de ekonomiska faktorer, som stå i samband med filmverksamheten, men den berörde också bildningsfilmens problem. Riksdagen begärde en utredning dels rörande filmuthyrningsverksamhetens beskattning, dels ock huruvida och på vad sätt statsmakterna kunna och böra understödja användandet av bildningsfilm. I riksdagsskrivelsen säges bl. a.

»Såväl vid den populärvetenskapliga föreläsningsverksamheten som i det fria folkbildningsarbetet i övrigt och i skolorna har man — som ett komplement till undervisningen — med den moderna pedagogikens strävan efter största möjliga åskådlighet allt mera kommit fram till användande av film, och det vill synas, som om de erfarenheter man därvid vunnit varit synnerligen tillfredsställande. Det förefaller utskottet, som om dessa erfarenheter hitills i alltför ringa grad vunnit allmänt beaktande. Möjligheterna att finna en praktisk lösning av de med användande av sådan bildningsfilm förknippade ekonomiska svårigheterna hava icke heller varit föremål för en grundlig undersökning. I första hand torde böra undersökas på vilket sätt och genom vilka medel filmens användande i undervisningens och det fria folkbildningsarbetets tjänst kan främjas. Redan nu finnes ett ganska stort urval av skol- och bildningsfilm, och tillgången härav kommer säkerligen att ökas i samma mån som efterfrågan växer. På vad sätt och med vilka medel ett ökat användande av berörda film skall kunna främjas är en fråga, som utskottet dock lämnar öppen.»

Med anledning av detta riksdagsinitiativ uppdrog Kungl. Maj:t åt Skolöverstyrelsen att gemensamt med Statens biografbyrå utreda, huruvida och på vad sätt statsmakterna kunna och böra understödja bildningsfilmen. Den 16 december 1927 avgåvo ämbetsverken ett yttrande, i vilket följande program framlades:

Statsmakterna böra understödja bildningsfilmen genom

- a) Sveriges aktiva deltagande i det internationella samarbetet på bildningsfilmens område,
- b) tull- och transportlättnader för skolfilm,
- c) skolfilm vid seminarie- och provårsutbildningen,
- d) statsunderstöd för förhyrning av film och inköp av filmapparater,
- e) statsbidrag för inspelning av skolfilm då särskild anledning därtill förefinnes,
- f) film och apparater böra underställas kostnadsfritt auktoritativt godkännande.

Statsbidraget borde inte sättas lägre än 150,000 kronor årligen.

Inte heller detta förslag föranledde någon åtgärd varigenom undervisningsfilmen blev mera lättillgänglig för skolorna.

Vid 1935 års riksdag togs filmproblemet upp från delvis andra utgångspunkter. I tvänne likalydande motioner (I 118, II 79) yrkades, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om en grundlig och allsidig utredning av frågan om kontroll av film, avsedd för offentlig förevisning, särskilt i syfte att såväl höja denna films allmänna konstnärliga nivå som ock att bereda ökat skydd mot icke önskvärda inflytelser i form av politisk propaganda, sedlig förflackning o. dyl.

Över dessa motioner inhämtades yttrande bl. a. från Skolöverstyrelsen. Överstyrelsen, som icke ansåg syftet med motionen kunna nås genom skärpt censur, avstyrkte motionärernas yrkande, men framhöll därvid bl. a.

Även om det ligger något utanför motionens syfte, skulle överstyrelsen här vilja understryka det önskvärda i att möjlighet öppnas att i en eller annan form understödja särskilt en art av film, nämligen skol- och bildningsfilm. Alla sakkunniga torde vara eniga om att dylik film har en mycket stor betydelse såväl för skolan som för det fria och frivilliga bildningsarbetet. Om sådan film bleve lättare tillgänglig för vederbörande skolor och bildningsföretag, komme den att bli en god propaganda för värdefull film över huvud. Överstyrelsen har tidigare i ett den 16 december 1927 tillsammans med Statens biografbyrå avgivet underdånigt utlåtande framlagt sin syn på detta problem och föreslagit statsbidrag för användande av bildningsfilm, vilket förslag emellertid icke föranlett någon åtgärd av Kungl. Maj:t.

Motionerna avslogos, men i motiveringen härför hette det:

Utskottet liksom de i ärendet hörda myndigheterna och sammanslutningarna har ej heller kunnat finna en framkomlig väg för ett statligt ingripande i syfte att höja filmnivån. Här som på andra jämförliga områden torde det, såsom skolöverstyrelsen framhållit, vara mera välbetänkt att lita till en visserligen längre och omständligare väg, nämligen upplysning i syfte att höja och utveckla allmänhetens smak och omdöme samt skapa en stark opinion för en sund filmkultur. I ett upplysningsarbete i sådant syfte har obestridligen den s. k. skol- och bildningsfilmen en viktig uppgift att fylla. Med hänsyn

här till har utskottet i likhet med skolöverstyrelsen icke velat underlåta att i detta sammanhang understryka önskvärdheten av att denna art av film måtte i en eller annan form stödjas.

Vid 1937 års riksdag väcktes två likalydande motioner (I 187, II 288) i vilka hemställdes,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla

1) om utredning angående lämplighet att vidtaga åtgärder för att befria verkligt god folkuppfostrande film från nöjesskatt och att antingen Statens biografbyrå eller ett av Kungl. Maj:t tillsatt granskningsråd må bedöma, när sådan film föreligger, samt

2) att genom direkt statsunderstöd gynna produktionen av verkligt god folkuppfostrande svensk film, varvid uppmärksamheten jämväl borde riktas på den s. k. skol- och bildningsfilmen, samt att Kungl. Maj:t för riksdagen framlägger de förslag, som av utredningen föranledas.

Motionerna avstogs av riksdagen. Därvid uttalades emellertid från skilda håll önskvärdheten av att frågan om understöd åt undervisningsfilmen utan sammankoppling med andra filmproblem underställdes riksdagens prövning.

Tiden synes nu mogen för ett mera allmänt exploaterande av filmen för undervisningsändamål. Erfarenheten inom såväl vårt eget land som utlandet ger vid handen, att med filmens användning vid skolundervisningen skapats ett värdefullt hjälpmedel för kunskapsmeddelande. Den nya pedagogikens krav på åskådlighet torde i åtskilliga fall knappast bättre kunna tillgodoses än genom undervisningsfilmen, som äger förmåga att framställa det naturliga utvecklingsförloppet på ett annat och mera åskådligt sätt än mycken annan undervisningsmateriel. Genom filmen kan också rörelsen återgivas och ett händelseförlopp analyseras. Genom kinematografiens kombination med mikroskopet kunna för en stor klass på en gång visas samma företeelser som eljest endast med stor tidsutdräkt skulle av klassen direkt kunna iakttagas. Inga minnesbilder bli så bestående, som de eleverna hämtat från den rörliga bilden. Filmen har ökat skolans möjligheter att bibringa klara föreställningar och göra undervisningen effektiv. Inte minst den stora anhopning av kulturstoff, som man begär att skolan skall förmedla till det uppväxande släktet i en tid, då ämnena trängas på schemat och läroböckerna bli allt digrare, framtvingar en rationalisering av undervisningsmetoderna. Skolfilmen kunde, som någon framhållit, giva en genväg för meddelandet av sådant stoff som krävde mindre ingående studium, men likväl måste anses oombärligt, när det gäller att meddela allmänbildning.

För att skolarbetet helt skall kunna tillgodogöra sig värdet av detta hjälpmedel, böra filmförevisningarna icke, såsom hittills vanligen skett hos oss, anordnas fristående för sig vid sidan av den vanliga undervisningen utan i likhet med andra åskådningsmedel ingå såsom ett led i denna. Härför erfordras emellertid, såsom Skolöverstyrelsen och Statens biografbyrå i ett sitt ovan omnämnda yttrande den 20 december 1922 framhöllo, att skolan ständigt till

sitt förfogande äger såväl för ändamålet behöflig apparat som ett lämpligt urval av filmer.

Sedan överstyrelsens och biografbyråns nämnda framställning ingavs, har utvecklingen på bildningsfilmens område gjort framsteg, som möjliggöra ett realiserande av detta redan år 1922 uppställda önskemål. Ett material för filmremsa har frambragts, som utan brandrisk tillåter förevisning av film i vilken skolsal som helst. Av detta material framställes den relativt prisbilliga smalfilmen, som anses vara en fullgod ersättare för den väsentligt dyrare normalfilmen. Internationella överenskommelser ha möjliggjort en standardisering av den för skolfilm använda smalfilmen till 16 mm. bredd.

Därmed torde möjlighet ha skapats för en rationell lösning av skolfilmproblemet. Det torde inte längre vara omöjligt för skolor av olika slag att vid sidan av annan erforderlig undervisningsmateriel även anskaffa lämpliga undervisningsfilmer, till vilka skolorna i det dagliga arbetet skulle ha tillgång och som skulle kunna användas i omedelbar anknytning till undervisningen på samma sätt som kartor, planschverk och apparater för naturvetenskapliga experiment.

I utlandet har också skolfilmen i stor utsträckning erhållit statsunderstöd. Många länder ha på en bred basis och efter ett genomtänkt program gått in för undervisningsfilmens rationella utnyttjande. Så är t. ex. förhållandet i England, Frankrike, Tyskland, Tjeckoslovakien och Österrike.

I ett land med Sveriges ringa folkmängd är ett statsingripande än mer påkallat, då det svenska undervisningsväsendet genom sin höga standard och i vissa fall avvikande lärokurser fordrar speciella filmer, vilka privatföretag av ekonomiska skäl ej kunna upptaga och till rimligt pris ställa i folkbildningens tjänst.

Det bör erinras om, att Sverige äger ett av världens största normalfilmarkiv för undervisnings- och folkbildningsändamål samt att årligen endast ett mycket blygsamt anslag utgår ur statsmedel för undervisningsfilmens befrämjande.

Den utomordentligt snabba tekniska utvecklingen, som filmen genomgått, samt även de reviderade undervisningsmetodiska formerna, som ansluta sig till filmen såsom åskådningsmedel, fordra emellertid en förnyelse av filmbeståndet, och denna förnyelse bör jämlikt de internationella överenskommelserna ske via 16 mm:s filmer. Om vårt lauds undervisningsväsen skall i önskvärd utsträckning kunna draga fördel av skolfilmen, krävas effektiva åtgärder i syfte att bereda verksamt ekonomiskt stöd åt skolorna för anskaffning av filmapparater och filmarkiv. Det är önskvärt, att en allsidig och förutsättningslös utredning om lämpliga åtgärder i denna riktning snarast kommer till stånd. Därvid synas tekniska, ekonomiska och pedagogiska synpunkter på smalfilmsproblemet böra tas under övervägande.

Den tekniska utredningen bör inriktas på uppställandet av vissa villkor, vilka alla projektionsapparater avsedda för skolorna och de statligt under-

stödta institutionerna och folkbildningsrörelserna måste uppfylla för att eventuellt statsbidrag skall kunna komma i fråga.

Den ekonomiska utredningen bör innebära en allsidig undersökning över skolornas egna möjligheter att inköpa smalfilmprojektorer och film samt normerna för en eventuell statssubvention.

I samband med denna ekonomiska utredning bör även en undersökning företagas över lämpligaste sättet för filmens distribution till och arkivering inom de olika skoldistrikten. Möjligheten av uppläggande av centrala statliga smalfilmarkiv bör undersökas samt dessas driftskostnader beräknas.

Den pedagogiska utredningen bör omfatta såväl undervisningsfilmernas egen pedagogiska struktur som ock filmmetodikens beaktande vid undervisningen i våra seminarier och provårsläroverk. I detta sammanhang bör även frågan om en eventuell statlig kontroll över undervisningsfilmernas utredning dryftas samt möjligheterna för upprättandet av en försöksskola på området undersökas.

Med stöd av vad ovan anförts få vi hemställa,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en allsidig och förutsättningslös utredning ur pedagogisk, teknisk och ekonomisk synpunkt för ett effektivare utnyttjande av skol- och bildningsfilmen i undervisningens tjänst.

Stockholm den 22 januari 1938.

Ruben Wagnsson.

Anton Pettersson.

Ivar Englund.

Bertil Ohlin.
